

DEMOGRAFICKÝ A HUMÁNNOGEOGRAFICKÝ CHARAKTER OBCE KOJATICE

Katarína KOZÁKOVÁ

Abstract: *Considering the emergence of remarkable changes of rural regions in Slovakia in 1989, this contribution points at changes regarding demographical and human-geographical character of rural village of Kojatice ("village" in the text). In the present contribution we want mainly remit on demographical development of village for the period of 1991 to 2001 based on selected demographical indicators. The village from the point of the geographical location, the number of inhabitants and human-geographical character is typical of not having an important position among rural settlements in Slovakia.*

Key words: *geographical situation, number of inhabitants, population indicators, rural region, human-geographical character*

Úvod

Základným metodologickým problémom pri analýze vidieckeho priestoru je voľba základnej územnej jednotky, v ktorej je analýza vykonaná. Odborníci sa vo všeobecnosti zhodujú na tom, že z hľadiska vedy je ideálnym riešením kvalifikovať existujúce sociálno-ekonomické, ale aj technicko-technologické a prírodné podmienky a procesy v čo najmenšej kvalifikačnej územnej jednotke, a to na území obce (Fáziková, Stehlíková, Lacina 1998). Vzhľadom na to, že sa po roku 1989 v spoločnosti vytvorili výrazné zmeny v rurálnych regiónoch Slovenska, je potrebné podať výskum o zmenenom ekonomickom potenciály týchto regiónov ako aj o samostatných vidieckych obciach (upravené podľa Pašiak 1993). Práve preto, že obec nezaujíma významné postavenie medzi vidieckymi sídlami na Slovensku, cieľom predkladaného príspevku je poukázať na demografický vývoj obce Kojatice za obdobie rokov 1991 a 2001 na základe vybraných demografických ukazovateľov.

Geografická poloha obce

Obec sa nachádza na východe Slovenska, v Prešovskom kraji. Podľa územnosprávneho členenia patrí do okresu Prešov, a z hľadiska priestorových interakcií patrí taktiež do funkčného mestského regiónu Prešov (Bezák 1990). Obec dalo by sa povedať má priaznivé prírodné predpoklady pre poľnohospodárstvo. Leží na severe Šarišskej vrchoviny v nadmorskej výške od 318 m n.m. do 465 m n.m. (stred obce je vo výške 344 m n.m.). Súčasťou katastra je aj osada Kojatická Dolina, ktorá sa nachádza v južnej časti. Katastrom obce preteká rieka Svinka s jej ľavostranným prítokom malá Svinka.

Poloha obce je priaznivá, pretože leží v blízkosti okresného mesta, od ktorého je vzdialená 10 – 12 km. O priaznivej polohe svedčí aj komunikačná sieť. Severne od katastra vedie frekventovaná cestná dopravná komunikácia, ktorá je hlavným ťahom smerom na Poprad. V tomto roku sa začala výstavba diaľničného úseku od Prešova smerom na tunel Branisko. Tento diaľničný úsek bude prechádzať severne od katastra obce a jeho predpokladaný termín ukončenia je plánovaný do 3 – 5 rokov.

Mgr. Katarína Kozáková

Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied

Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: kkozakova@unipo.sk

Vybrané demografické ukazovatele

Obyvateľstvo nemožno považovať za statický element, ale naopak vyznačuje sa silnou dynamikou jeho počtu, štruktúry, priestorového rozloženia a ďalších znakov (Mládek 1992). Transformačný proces so svojim mnohostranným zásahom do života spoločnosti i jednotlivcov sa nutne prejavil i v demografickom správaní sa obyvateľov, ktoré sa prejavuje aj na sídelnej úrovni (Gajdoš 2001). Populačná klíma obce je priaznivá a vyznačuje sa progresívnym populačným vývojom. V roku 2001 na základe výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov mala obec 964 obyvateľov, čo je 89 osôb viac ako v roku 1991 (875 obyvateľov). Populáciu obce charakterizuje mladé obyvateľstvo, populácia má tendenciu rastu a prevláda obyvateľstvo v produktívnom veku (viď. tab. č. 1). Podiel populácie v predproduktívnom veku činil 27,2 %, v produktívnom veku 56,8 % a v poproduktívnom veku 16 % (v roku 2001).

Tabuľka č. 1: Štruktúra hlavných vekových skupín obyvateľstva obce Kojatice v rokoch 1991 a 2001

Veková skupina	Pohlavie	1991		2001	
		Počet	%	Počet	%
0 – 14	Muži	136	15,5	132	13,7
	Ženy	114	13,0	130	13,5
	Spolu	250	28,6	262	27,2
15 – 59 15 – 54	Muži	250	28,6	297	30,8
	Ženy	223	25,5	251	26,0
	Spolu	473	54,0	548	56,8
60 + 55 +	Muži	57	6,5	54	5,6
	Ženy	95	10,9	100	10,4
	Spolu	152	17,4	154	16
SPOLU	Muži	443	50,6	483	50,1
	Ženy	432	49,4	481	49,9
	Spolu	875	100	964	100

Zdroj: ŠÚ SR, Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 1991, 2001

Obec je za sledované obdobie charakteristická poklesom pôrodnosti aj poklesom úmrtnosti, čo má za následok nárast obyvateľstva v produktívnom veku. Dôsledkom poklesu pôrodnosti je zhoršenie podmienok pre založenie rodiny, diferenciácia životných stratégií a orientácií mladých ľudí a tiež emigrácia mladých ľudí do rozvojových pólů.

Rozvoj priemyslu, industrializácia, rozvoj terciárnych aktivít a ich lokalizácia predovšetkým v okresnom meste a v blízkych mestských sídlach vyvolali emigráciu obyvateľstva z obce do miest prevažne v rokoch 1991 a 1998. Od roku 2000 už počet imigrantov jednoznačne prevyšuje počet emigrantov. Najviac ľudí sa sťahuje do obce buď z okresného mesta alebo z okolitých miest. Tento mechanický pohyb súvisí s novými spoločenskými podmienkami, keď sa stále menej a menej obyvateľov sťahovalo z obce aj napriek tomu, že dochádzali za prácou.

Vzdelanostná úroveň obyvateľstva patrí medzi najvýznamnejšie kvalitatívne charakteristiky sociálneho potenciálu územia, pretože vyjadruje významné sociálne, kultúrne, ekonomické a vôbec rozvojové dispozície územia (Rochovská, Hornák 2001, In: Lelkes, G., 2005). Podľa Micháleka (2004) je vzdelanie považované za významný nástroj spoločenského vzostupu, pretože poskytuje ľuďom znalosti, schopnosti a zručnosti potrebné k tomu, aby v spoločenských štruktúrach zaujali hodnotnú pozíciu a vyhli sa tak životu chudoby. Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva skúmanej obce je priaznivá, čo možno vysvetliť na základe priaznivej vekovej štruktúry obyvateľstva. Prevláda obyvateľstvo v produktívnom veku, ktoré má záujem

o vzdelanie. Dokumentuje to aj tabuľka č. 2, v ktorej možno vidieť prudký nárast obyvateľstva so vzdelaním stredným odborným bez maturity, s úplným stredným odborným vzdelaním s maturitou a s vysokoškolským vzdelaním.

Tab. č. 2: Štruktúra obyvateľstva obce Kojatice podľa najvyššieho stupňa školského vzdelania v rokoch 1991 a 2001

Školské vzdelanie	19 91				20 01			
	Muži	Ženy	Spolu	%	Muži	Ženy	Spolu	%
základné	112	173	285	32,6	93	129	222	23,0
učňovské	130	63	193	22,1	119	61	180	18,7
stredné odborné bez maturity	12	5	17	2,0	40	31	71	7,3
úplné stredné učňovské s maturitou	15	23	38	4,3	25	19	44	4,6
úplné stredné odborné s maturitou	15	30	45	5,1	43	81	124	12,9
úplné stredné všeobecné	3	5	8	0,9	4	12	16	11,7
vysokoškolské	10	1	11	1,2	15	7	22	2,3
osoby bez údajov o vzdelaní	10	18	28	3,2	5	2	7	0,7
osoby bez vzdelania	-	-	-	-	0	1	1	0,1
deti do 16 rokov	-	-	-	-	139	138	277	28,7
deti do 15 rokov	136	114	250	28,6	-	-	-	-
SPOLU	443	432	875	100	483	481	964	100

Zdroj: ŠÚ SR, Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 1991, 2001

V procese formovania trhovej ekonomiky sa odvetvová štruktúra zamestnanosti výrazne zmenila. Poľnohospodárstvo ako tradičný zdroj obživy tunajšieho obyvateľstva zamestnáva čoraz menej ľudí. Podiel zamestnanosti v tomto sektore za obdobie rokov 1991 a 2001 poklesol z 20,9 % na 8,2 %. Priemysel je významným odvetvím, ktoré zamestnáva obyvateľstvo obce aj keď sa priamo v obci nenachádza (významná je dochádzka za prácou). Podiel počtu zamestnaných obyvateľov obce v priemysle za sledované obdobie mierne poklesol z 27 % (v roku 1991) na 24 % (v roku 2001).

Humánnogeografický potenciál obce

Veľkú tradíciu v obci má poľnohospodárstvo, ktoré sa vyvíjalo už v najstarších obdobiach. Kojatice sa vyvíjali ako poľnohospodárska obec od svojho vzniku pred rokom 1248. Dodnes poľnohospodárstvo prevláda, no nie v takej miere ako v minulosti. Hospodársky potenciál obce, ktorý reprezentujú pracovné príležitosti, je veľmi malý. Dokonca má tento potenciál klesajúcu tendenciu najmä v dôsledku poklesu pracovných príležitostí v poľnohospodárstve, ako aj v malej perspektíve efektívnosti podnikania pre súkromných podnikateľov. Poľnohospodárstvo ako sme spomínali je dominantnou aktivitou v obci, na ktoré sa viaže tunajšie osídlenie. V roku 1959 bolo v Kojaticiach založené Jednotné roľnícke družstvo, ktoré sa v roku 1965 zlúčilo s JRD Šarišské Lužianky (je to susedná obec, kde bolo JRD založené tiež v roku 1959). V roku 1974 nastáva ďalšie zlučovanie a uvedené družstvo sa stáva súčasťou JRD "Šarišan" so sídlom vo Svini. Hospodársky dvor, ktorý ostal v Kojaticiach je jedným z výrobných stredísk JRD "Šarišan".

V obci je sústredená tak živočíšna, ako aj rastlinná výroba, ale okrem toho bola v osade Kojatická Dolina na svahu Dúbrava zriadená ošipáreň, ktorá funguje od roku 1978. Je zameraná na chov a produkciu bravčového mäsa. Rastlinná výroba bola a je podstatnou časťou výroby miestnych poľnohospodárov. Štruktúru rastlinnej výroby predstavujú nasledovné plodiny: pšenica ozimná (hlavná obilnina), jačmeň siaty, repka ozimná, hrach krmný, krmi-

vo triticales (kríženec pšenice s ražou), ďatelina a miešanka strukovinovo – obilná. Celková poľnohospodárska produkcia poľnohospodárskeho družstva "Šarišan", so sídlom vo Svini dosiahla v rastlinnej výrobe k 31. 12. 2003 hodnotu 1,8 milióna Sk, zatiaľ čo v minulom roku k 31. 12. 2004 poklesla hodnota produkcie na 1,6 milióna Sk. Najväčší výpad produkcie zaznamenali u repky ozimnej. V živočíšnej výrobe sa vychádza z vlastnej surovínovej základne a dobrých podmienok pre extenzívny chov hovädzieho dobytku. Výrobné zameranie v živočíšnej výrobe je nasledovné:

- produkcia mlieka
- produkcia bravčového, hovädzieho a jahňacieho mäsa

Zo živočíšnej výroby prevláda chov hovädzieho dobytku, ktorý je v prevažnej miere zameraný na produkciu mlieka do obchodnej siete Milk Agro, ktorá je pravidelná. Chov ošipáných nielen na hospodárskom dvore, ale v celom JRD je zrušený vzhľadom na nízke realizačné ceny. Ošipané sa chovajú v osade Kojatická Dolina, kde sa nachádza ošipáreň Mäsoprodukt a.s. Prešov na hone Dúbrava v južnej časti osady. Chovajú sa tu jatočné (ošipané), ktoré sa vyvážajú do všetkých bitúnkov na Slovensku.

Záver

Analýza skúmanej problematiky v obci Kojatice ukázala, že z hľadiska demografického resp. populačného vývoja má obec mladé obyvateľstvo, prevláda produktívna zložka obyvateľstva a to sa prejavuje aj vo zvýšenom záujme o vzdelanie. Z humánnogeografického hľadiska možno vidieť posun v tom, že poľnohospodárstvo ako tradičný zdroj obživy naďalej malo a bude mať silný vplyv na život obyvateľstva. Vzhľadom na to, že v obci nie sú vytvorené vhodné podmienky pre rozvoj priemyslu, veľká časť obyvateľov odchádza za prácou do okresného mesta, okolitých miest alebo do zahraničia, no aj napriek tomu imigrácia za sledované obdobie prevažuje emigráciu. V budúcnosti rozvoj priemyslu a dochádzka za prácou môžu zmeniť vzhľad obce.

Literatúra

- BEZÁK, A., 1990, Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska. In: Geografický časopis, 42, 1, Bratislava, s.57 – 73.
- FÁZIKOVÁ, M., STEHLÍKOVÁ, B., LACINA, P., 1998, Základná Typológia vidieckych obcí z hľadiska demografického vývoja. In: Rozvoj vidieka a problematika vidieckeho obyvateľstva - Zborník č.14 Slovenskej akadémie pôdohospodárskych vied, Bratislava: VÚEPP, s.116 – 125, ISBN 80 – 8058 – 076 – 6.
- GAJDOŠ, P., 2001, K vybraným problémom transformácie sociálno – priestorovej situácie Slovenska v deväťdesiatych rokoch. In: Sociológia, 33, 2., Bratislava: SAP, s. 185 – 205.
- MICHÁLEK, A., 2004, Meranie chudoby v regiónoch (okresoch Slovenska). In: Sociológia, 36, 1, Bratislava: SAP, s. 7 – 30.
- MLÁDEK, J., 1992, Základy geografie obyvateľstva. Bratislava: SPN, 230 s.
- PAŠIAK, J., 1993, Socio – priestorová situácia Slovenska. In: Sociológia, 25, 4 – 5, Bratislava: SAP, s. 343 – 354.
- ROCHOVSKÁ, A., HORŇÁK, M., 2001, Sociálna polarizácia spoločnosti a jej regionálny priemet na úrovni Slovenska a Bratislavy. In: Leikes, G., 2005, Acta Bratislava, s.336 – 341
- Štatistický úrad SR. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 1991.
- Štatistický úrad SR. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001.

**DEMOGRAPHICAL AND HUMANGEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS
OF THE KOJATICE VILLAGE**

Summary

The analysis of research issues in the village of Kojatice has showed that from the point of view of demographical development the village has young population, dominated by productive population what manifested in rising interest in education. From human-geographical aspect the progress in agriculture as a traditional future of rural areas can be seen and will have strong influence on human lives. Since the village does not display suitable conditions for industry development, most people leave the village for seeking job into the district town, neighbouring towns or go abroad. Overallly, it may be stated that the immigration exceeds emigration. In the future development, the industry and commuting can change the look of the village.

Recenzovali: Prof. RNDr. Eva Michaeli, PhD.
Doc.Ing. arch. Václav Kohlmayer, PhD.